

УДК 378(477):65.012.8

Ольга Ю. Чубукова, Надія О. Іванченко

Київський національний університет технологій та дизайну

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

У статті здійснено категоріальний аналіз поняття «безпека», який дозволив визначити основні функції безпеки освітнього простору. Обґрунтовано, що реалізація цих функцій здійснюється за допомогою механізму забезпечення безпеки освітнього простору як інструменту підтримки інваріантності освітньої системи в умовах зовнішніх впливів. Зазначено, що одним з важливих елементів системи забезпечення національної безпеки є освітня політика держави.

Ключові слова: освіта, освітній простір, безпека, загрози, безпека держави, політика держави.

Ольга Ю. Чубукова, Надежда А. Иванченко

Киевский национальный университет технологий и дизайна

ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА УКРАИНЫ

В статье осуществлен категориальный анализ понятия «безопасность», который позволил определить основные функции безопасности образовательного пространства. Обосновано, что реализация этих функций осуществляется с помощью механизма обеспечения безопасности образовательного пространства как инструмента поддержки инвариантности образовательной системы в условиях внешних влияния. Отмечено, что одним из важных элементов системы обеспечения национальной безопасности является образовательная политика государства.

Ключевые слова: образование, образовательное пространство, безопасность, угрозы, безопасность государства, политика государства.

Olga Yu. Chubukova, Nadiia O. Ivanchenko

Kyiv National University of Technologies and Design

PROBLEMS OF SECURITY OF UKRAINE'S EDUCATIONAL SPACE

The article carried out a categorical analysis of the concept of "security", which made it possible to determine the basic functions of the security of the educational space. It is substantiated that the implementation of these functions is carried out with the help of a mechanism for ensuring the security of the educational space as a tool for supporting the invariance of the educational system in conditions of external influence. It is noted that one of the important elements of the system of ensuring national security is the educational policy of the state.

Keywords: education, educational space, security, threats, state security, state policy.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Соціально-політичні та економічні перетворення в Україні об'єктивно зумовлюють необхідність розробки нових наукових, світоглядних, методологічних і концептуальних підходів до проблеми забезпечення безпеки української освіти. Інтеграційні процеси, глобалізація, демократизація, формування єдиного інформаційного простору, швидке зникнення бар'єрів між країнами створює умови, у яких підґрунтям діяльності державної освітньої системи повинні бути світові стандарти щодо змісту, форм і методів навчання, підсумкових результатів навчальної діяльності, рівня якості та безпеки освіти.

Безпека відображає можливість уникнення людьми всіляких небезпек і загроз, бід і нещастя. За визначенням С.Ю. Ожегова, терміни «безпека», «безпечний», означають явища, що не несуть в собі будь-якої небезпеки або захищають від небезпеки. Терміни «небезпека», «небезпечний», на думку зазначеного автора, означають можливість або здатність викликати і заподіяти людям якоїсь шкоди або нещастя.

Не випадково безпеку в сучасному світі розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів людини і людства в цілому від внутрішніх і зовнішніх небезпек і загроз. При цьому під життєво важливими інтересами розуміється сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливості розвитку будь-якої людини і його спільноти. Що ж стосується загрози безпеки, то вона розглядається як сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам кожної людини і людства в цілому.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Проблеми розвитку якості освіти, державного регулювання надання освітніх послуг ВНЗ, засобів адаптації до нових ринкових умов, напрямків здійснення освітніх послуг та наближення їх до світових стандартів присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Ці питання у різний час вивчали Н. Рідей, С. Паламарчук, Д. Шофолов, Е. Коротков., Л.Л. Антонюк, Ю.М. Алексєєв, Й.М. Бескид, Я.Я. Болюбаш, Ю.Я. Бобало, І.О. Вакарчук, І.І. Пасінович та ін.

Невирішені частини дослідження. Проте в дослідженнях, мало уваги приділяється питанням безпеки освітнього простору задля досягнення вищої якості освітніх послуг.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та висвітлення шляхів і методів забезпечення безпеки освітнього простору.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Освіта впливає на всі рівні національної безпеки (суспільство, держава, особистість). Цілком очевидно, що економічна і військова безпека держави без кваліфікованих кадрів неможливі; технологічна безпека немислима без наукових розробок. Збереження і примноження інтелектуального потенціалу нації розширює «коридор можливостей держави» для прискореного економічного і соціального

розвитку. Національну безпеку країни неможливо забезпечити без принципової зміни освітньої політики за цілою низкою ключових напрямків. Витрати на освіту сьогодні – це «вкладення в завтрашній день».

Дослідження безпеки освітнього простору нами здійснюється виходячи з наступних позицій:

- в залежності від стану національної безпеки, здатності держави попереджати небезпеки і загрози по відношенню до системи освіти, забезпечувати належні умови для її розвитку;

- в залежності безпеки освітнього простору від самої освітньої системи з її внутрішньосистемними можливостями попереджати негативні впливи, забезпечення стійкого розвитку та функціонування.

При такому підході безпека освітнього простору розглядається разом з національною безпекою. З іншого боку освітній простір представляється як система елементів (мета, ресурси, засоби, методи).

Запропонований нами підхід дозволяє чітко обмежити і визначити об'єкт забезпечення безпеки, виявити і класифікувати джерела безпеки, необхідні знання, шляхи і методи забезпечення безпеки освітнього простору. Наявність методології забезпечення безпеки збереже цілісність системи, її стійкість розвитку, нейтралізує всі види загроз.

Категоріальний аналіз поняття «безпека» дозволяє визначити основні функції безпеки освітнього простору:

- забезпечення фізичної безпеки суб'єктів освіти і освітніх закладів: антитерористична, протипожежна, екологічна, дисциплінарна та інші підвиди безпеки освітнього простору;

- забезпечення безпеки навчально-виховного процесу: доступність, адекватність навчальних матеріалів, охорона педагогічної і навчальної праці, турбота і збереження здоров'я суб'єктів освіти;

- забезпечення освітньої системи (локальної, регіональної і національної) і всіх її елементів: (змісту, засобів і методів освіти, матеріально-технічної і науково-методичної бази, інформаційного поля), збереження цілісності, стійкого функціонування і розвитку системи в умовах виникнення внутрішніх і зовнішніх загроз і ризиків.

Реалізація цих функцій здійснюється за допомогою механізму забезпечення безпеки освітнього простору як інструменту підтримки інваріантності освітньої системи в умовах зовнішніх впливів. До складових механізму забезпечення безпеки освітнього простору ми відносимо:

Ціль безпеки, яка забезпечує стійке функціонування освітньої системи і усіх її елементів, що досягається сукупною діяльністю суб'єктів по забезпеченню безпеки.

Рівень безпеки – ступінь захищеності освітнього простору від потенційних та реальних загроз (визначається оцінкою ймовірності виникнення ризику у результаті відхилення від параметрів стійкого розвитку).

Рівень безпеки освітньої системи як ядра освітнього простору визначається його можливостями забезпечити свій сталий розвиток, відтворення, задоволення освітніх потреб особистості, суспільства, держави.

Достатній рівень безпеки освітнього простору досягається у тому випадку, якщо освіта наповнена національно-гуманним змістом, використовує новітні інноваційні технології, забезпечує високу якість, є загальнодоступною, задовольняє основні соціальні потреби суспільства та держави, відповідає інтересам і очікуванням людей.

Нижня межа стійкості освітньої системи та її безпеки – це такий стан який забезпечує її відтворення, задовольняє освітні потреби особистості, суспільства і держави на достатньо мінімальному рівні.

Сфери безпеки – об'єкти її забезпечення: від окремих її елементів до освітньої системи в цілому.

Параметри безпеки – критерії оцінки стану освітнього простору і допустимих меж його відхилень в розвитку без зниження безпеки освітньої системи до критичного рівня. До таких критеріїв відносяться фінансування, якість освіти, відносна чисельність суб'єктів, ступінь відхилення показників системи від середньосвітового рівня, відповідність економічним і соціальним потребам суспільства, стійкість зовнішніх та внутрішніх зв'язків.

Наявність і характер небезпек – ступінь ймовірності зруйнованості та її вплив, можливості його попередження і нейтралізації.

Оцінка стану безпеки освітнього простору – визначення ступеня стійкості його розвитку та ефективності функціонування, супротиву загрозам, можливості відхилення при несприятливій дій без втрати стійкості освітньої системи.

Визначення системи заходів для зниження рівня безпеки і подолання небезпечних впливів. Система заходів забезпечення конкретного освітнього процесу визначається виходячи з поставлених задач, наявності матеріальних, кадрових та фінансових ресурсів, стану системи освіти і стадії її розвитку, характеру небезпек.

Розглянути функції і механізм їх реалізації дозволяють зробити висновок, що безпека освітнього простору забезпечує системну цілісність і стійкий розвиток освітньої системи, суспільства загалом та забезпечує безпеку держави.

Безпека держави в стратегічному плані визначається станом системи освіти. Зрозуміло, національну безпеку не можна забезпечити лише засобами освітньої політики, але її неможливо гарантувати і окрім неї. Освіта – один з найважливіших компонентів національної безпеки будь-якої країни, і безпосередньо залежить від рівня її розвитку. Одним з важливих елементів системи забезпечення національної безпеки (які забезпечують внутрішні, інституційні чинники, які зберігають позитивну спрямованість розвитку соціально-економічної системи) є освітня політика держави [11, 12].

Тим часом, в Україні сьогодні відбувається підпорядкування вищої освіти утилітарним індустріальним цілям і вимогам. Місія вищої освіти зводиться до примітивного задоволення нині існуючого ринку праці, в якому основними замовниками є сучасні бізнесмени або чиновники з вузько прагматичним мисленням і егоїстичними матеріальними інтересами. Безпеці освіти України протягом останнього десятиліття загрожували (можуть загрожувати і надалі) спроби радикального зламу старої системи освіти і переробки її за зразком розвинених країн Заходу. Як відомо, європейське освітнє співтовариство в даний час переживає період трансформації – мова йде про так званий Болонський процес. Його мета – формування загальноєвропейської системи освіти, заснованої на загальних фундаментальних принципах. Справа в тому, що Європа все більшою мірою усвідомлює себе як єдине ціле. Вища освіта є сферою, в значній мірі впливає на формування суспільства, тому роздробленість і «строкатість» освітніх систем перешкоджає єдності Європи. Єдина Європа передбачає вільне пересування робочої сили, товарів і капіталу. Відповідно, виникає необхідність у визначенні єдиного критерію рівня кваліфікації в галузі вищої освіти, без чого вільне пересування висококваліфікованих кадрів неможливо [11, 12].

В результаті реалізації Болонської угоди європейська вища освіта стає все більш прагматичною, орієнтуючись, в першу чергу, на ринок праці. Двоступенева система дозволяє скоротити «виробничий» цикл освіти, здійснюючи масову підготовку на базовому рівні і виборчу (переважно платну) на наступному. Передбачається, що все це забезпечить підвищення конкурентоспроможності європейської освіти.

В контексті євроінтеграції для України це питання також актуальне. Яким шляхом піде країна: збереже вітчизняні традиції, культуру, високий рівень освіти, взявши на озброєння кращі європейські зразки, або ж навпаки - сприйме європейську освітню традицію, відмовившись від наукової спадщини попередніх поколінь.

Включення в Болонський процес допоможе Україні вирішувати деякі тактичні завдання, що стоять перед вищою освітою, але жодної стратегічної задачі вирішено не буде. Ставши схожим на європейську, українська вища освіта не стане краще, а може навіть багато втратити, якщо буде бездумно, слухняно йти за Європою.

Є й інший шлях: з огляду на наукові традиції вітчизняної наукової школи, можна використовувати Болонський процес як джерело можливостей підвищення ефективності функціонування української системи освіти. Вихідним пунктом стратегії є визначення мети. На наш погляд, метою освітньої стратегії має стати повернення України в число найбільш освічених країн світу, коли наукове знання стає двигуном суспільного відтворення, а наука і науково-технічний прогрес на дев'ять десятих визначають соціально-економічний розвиток. Якщо говорити тільки про економічне зростання, то в досить

тривалій перспективі воно може бути забезпечений тільки в рамках інноваційної економіки знань. Україні потрібна сьогодні продумана державна політика в галузі освіти, орієнтована на пріоритетний розвиток освітньої сфери. Саме така політика повинна бути покладена в фундамент майбутнього благополуччя і національної безпеки країни, оскільки система освіти здатна активно впливати на розвиток матеріального і духовного виробництва і формувати основну силу суспільства – працівників виробництва; вона чинить активний вплив на процеси зміни соціальної структури; є найважливішим засобом передачі молоді моральних цінностей, вироблених її попередниками; формує політичні погляди людей і прищеплює первинні навички громадської діяльності, дає їм основи політичної та правової культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, безпека освітнього простору представляє собою сферу національної безпеки, стан захищеності, стійкого функціонування та розвитку всієї його структурно-функціональної організації; можливість нейтралізації і подолання негативних впливів внутрішніх та зовнішніх загроз; стимулювання позитивних тенденцій розвитку, які забезпечуються силами і засобами державних, суспільних і освітніх структур.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 квітня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=121%2F2006>.
2. Рідей Н. Міжнародні стандарти як інструмент управління якістю освіти в Україні та США [Електронний ресурс] / Н. Рідей, С. Паламарчук, Д. Шофолов // Порівняльно-педагогічні студії. – 2012. № 3 (13). – Режим доступу: <http://ijee.ie/articles/Vol20-1/IJEE1468.pdf><http://pps.udpu.org.ua/article/viewFile/18794/16518>;
3. Ромін А. В. Державне регулювання системи надання освітніх послуг вищими навчальними закладами України / А. В. Ромін // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 2 (49). – С. 172–177.
4. Коротков Е. Концепція якості освіти [Електронний ресурс] / Е. Коротков / osvit.ua. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/1342>.
5. Антонюк Л. Л. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід / Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький та ін. – К.: Інститут вищої освіти КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2016. – 66 с.
6. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти / Я. Я. Болюбаш. – К.: ВВП «КОМПАС», 1997. – 64 с.
7. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / І. Вакарчук // Вища школа. – 2008. – № 3. – С. 3–18.

8. Вакарчук І. Мета реформ у вищій школі - якість і доступність освіти / І. Вакарчук // Вища школа. – 2009. – № 4. – С. 3–30.

9. Пасінович І. І. Досвід реформування вищої освіти в зарубіжних країнах та його використання в Україні / І. І. Пасінович // Вісник Львівського університету. Серія економічна / Редкол.: Відп. ред. С. М. Панчишин. – Львів, 2008. – Вип. 39 (1). – С. 410–415.

10. Пасінович І. І. Кредитування навчання як інструмент забезпечення доступності вищої освіти / І. І. Пасінович // Сучасні проблеми економіки та управління: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 2008. – С. 326–328.

11. Чубукова О. Ю. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О. Ю. Чубукова, О. В. Ольшанська // Ефективна економіка. – 2015. – №2 // – Режим доступу: <http://www.economy.science.com.ua>.

12. Ольшанська О. В. Сучасні аспекти когнітивістики в економічному розвитку / О. В. Ольшанська // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 6 (81). – С. 78–82.